

FRIEDRICH PUKSOO PÄEV

Tartu Ülikooli Raamatukogu konverentsisaalis

22. jaanuaril 1999. a.

Tartu 1999

Päevakava

Kell 11

Ülevaade 1998. a. F. Puksoo auhinnatööde konkursist
Auhinna üleandmine

Ettekanded:

[Kust me raamatuteadust õpime?](#)

Peeter Olesk

[Kas Viljandi või Akkon? Johannes Renneri Liivimaa kroonika illustratsioonidest](#)

Juhan Kreem

[Georg Mülleri raamatulooline aeg](#)

prof. Liivi Aarma

Kohvipaus

[Typographia Academiae Dorpatensis: mis ilmus Tartus ja Pärnus 1632–1710?](#)

Ene-Lille Jaanson

[Trükiprivileegidest Baltimail 17. –18. sajandil](#)

Tiiu Reimo

[Krahv Bobrinski raamatukogu Põltsamaal](#)

Larissa Petina

[Eesti 18. sajandi köide](#)

Rene Haljasmäe

Kell 16 küünalde süütamine F. Puksoo haual

Kust me raamatuteadust õpime?

Peeter Olesk

Raamatuteadusest kõneldes on otstarbekas eristada üksteisest distsipliin, eriala ja õppeainete ühisosa. Mis on raamatuteadus kui distsipliin, selle üle jäädaksegi vaidlema. Kui kirjeldada teda teadusena sellisest trükisest või tekstipaljundusvormist, mida määratletakse raamatuna (1), siis on raamatuteaduse objektiks õigupoolest raamatuasjandus, see, kuidas raamatut tehakse. Kui aga raamatuteaduse all mõista raamatu kui kultuurifenomeni kõigi külgede, sh. raamatukogunduse, uurimist (2), siis avardub raamatuteadus interdistsiplinaarseks suunaks ja sõnast endast saab pigemini kujund kui termin.

Erialana võiks raamatuteadus olla võrreldav mõistega eesti filoloogia, s. t. vastavalt koolitatud asjatundja pädevus rajaneb raamatu igakülgtsel tundmisel ning raamatu mõistmiseks vajalikes muudes valdkondades orienteerumisel. Raamatuteadlane on sel juhul kas põhi- või lisakvalifikatsioon. Ilmselt on niiviisi määratletud erialal mitu väljundit: raamatukoguhoidja, bibliograaf, toimetaja, kirjastaja jne.

Õppeainete ühisosaks muutub raamatuteadus olenevalt sellest, mis on tema kui eriala praktiliseks väljundiks, s. t. missuguses vahekorras õpitakse raamatuteadust tähendustes 1 ja 2. Oleks naiivne emba-kumba nendest tähendustest eelistada, sest tööturu ajaloolise kogemuse järgi on selge: vajadus raamatukoguhoidjate, bibliograafide ning toimetajate järgi on võrreldamatult suurem kui võimalus rakendada raamatuteadlasi puhtalt uurimistöele. Küll on ilmne, et raamatuteaduse kui eriala õpetamisel tuleb otsustada, kas see on valdkond, mida on kasulik tunda või ta on valdkond, mida peab tundma ja mida tundmata vastav kvalifikatsioon puudub.

Välja arvatud Voldemar Milleri artikkel "Eesti raamat ja trükikunst" (1972) ei ole eesti keeles kaasaegset ülevaadet sellest, kui paljude probleemidega on eesti raamat oma ajaloos seotud ja ka selle avaldamisest on möödunud üle veerand sajandi. Hilisemad raamatu-teaduslikud käsitlused on põhjalikud raamatuasjanduses, aga ei haara enesestmõistetavalt raamatukogundust kui raamatu saatuse orgaanilist osa. Ning vastupidi — see, mida on avaldatud raamatukogunduse ajaloost, on küllalt põhjalik üksikute institutsioonide kaupa, pelgab aga kirjeldada Eesti raamatukogundust kui tervikut ja ühte tugikohta raamatu, laiemalt üldse trükise ajaloos.

Niisiis eeldab raamatuteaduse õpetamine kiiret ettevõtlikkust eestikeelse õppematerjali esitamiseks. Samas on möödapääsmatu hankida pädev õppekirjandus mujalt nende küsimuste kohta, mis on saanud aktuaalseks seoses raamatutehnoloogia radikaalse muutumisega: elektrooniline kirjastamine, intellektuaalse omandi kaitse, rahvusliku mälu talletamine jne. Oletan, et selles, mis puudutab kaasaegse trükise teooriat, jääb õppekirjandus lähema viie aasta kestel ainult inglise- või saksa keelseks, selles aga, mis puudutab eesti raamatut XX sajandi teisel poolel, tuleb õppematerjal veel mõndagi aega

kokku otsida üksikutest väljaannetest. Siit muide väga praktiline ülesanne Eesti Raamatu Aastaks: kirjandusnimestik "Kultuuriülikool. Raamat. Ajakirjandus. Trükindus. Raamatukogundus" (koost. V. Kabur, V. Piibeman; Tallinn, 1984) vajab uut jätku. Oletan ühtlasi, et sellest, mida on viimase kümnekonna aasta vältel avaldatud Vene ja venekeelse raamatu kohta (või avaldatud raamatu kohta vene keeles), ei ole Eestis tasakaalustatud ülevaadet.

Kas Viljandi või Akkon? ohann Renneri Liivimaa Kroonika illustratsioonidest

Juhan Kreem

Johann Renneri (u. 1525–1583 v. 1584) Liivimaa kroonika Bremeni käsikirja (valminud 1582, ilm. 1876) sullejoonised on olnud teada ja käibinud illustratiivse materjalina juba üle sajandi. Ometi ei ole nendele sisulist tähelepanu kuigivõrd osutatud. Richard Hausmann ja Konstantin Höhlbaum on käsikirja editsiooni eessõnas üldistavalt väitnud, et tegemist on tuntud teostest laenatud piltidega. Nimeliselt identifitseerivad nad Sebastian Münsteri, Ulrich Richentali ja Johann Daubmanni illustreeritud teoseid. Ainus eriuurimus antud teemal pärineb läti uurijalt Ojars Sparitiselt, kes toetub Wilhelm Neumanni teooriale, et piltidele on eeskujuks Võnnu ordulossis olnud ordumeistrite portreed.

Pildimaterjali võrdlemisel tuntud teostega selgub, et Johann Rennerile on olnud suurimaks eeskujuks Hartman Schedeli Liber Chronicarum. Seal on laenatud suur osa ordumeistrite kujutisi, linnavaated ja arvatavasti ka osa vappe. Viimaste puhul väärrib rõhutamist asjaolu, et Saksa Ordus ei ole suguvõsavappide kasutamine enne 15. sajandi keskpaika üldse levinud ning alles 16. sajandil hakatakse kroonikates varasematele kõrgmeistritele vappe välja mõtlema.

Pildid on väga erineva viimistlusastmega. Sellele, et töö on jäänud pooleli, viitavad käsikirjas leiduvad tühjad raamid, mida on kokku peaaegu sama palju kui pilte. Materjali fragmentaarsus ei lase kuigi põhjalikult käsitleda küsimust, milline on Renneri teksti ja piltide suhe üksikjuhtudel. Mõne paremini viimistletud pildi puhul on siiski võimalik väita, et Renner on konkreetset ordumeistrit teiste seast esile tõstnud (näiteks Volquin ja Heirich von Galen). Traditsiooniliselt Viljandi ja Tallinna Rannavärava vaateks peetud pildid võivad seoses tekstiga sama hästi tähistada ka Akkonit ja Marienburgi Preisit.

Üsna tõenäoliselt on Johann Renner asunud pilte otsima Bremenis kroonikat ümber töötades, kuna varasemas, nn. Lübecki käsikirjas (ilm. 1953) pilte ei leidu. Renner on laenanud võõraid pilte illustreerimaks Liivimaa ajalugu, mõnikord siiski omapoolsete täiendustega tüüp-illustratsioonidele konkreetset ajaloolist konteksti omistades. Ainult

kaardieskiiside juures on võimalik, et Renner kasutas mingit spetsiifiliselt Liivimaalt pärinevat materjali.

Georg Mülleri raamatulooline aeg

Liivi Aarma

Eesti raamatuaasta lähenemine suunab enam tähelepanu pöörama meie eestikeelse raamatu sünnisajandi kõikidele ajalõikudele. Tänapäeval on ajaloolistes uurimustes järjest enam kasutatud sünkroonset meetodit paralleelselt toimivate nähtuste omavaheliste seoste tunnetamiseks ja avastamiseks. Käesoleva ettekande eesmärk on selgitada eestikeelse kirjaliku kommunikatsiooni loojate, s. o. tekstiloojate ja raamatutootjate karakterseid käitumisjooni. Neid nähtusi käsitletakse ühes konkreetses kontekstis — Georg Mülleri eluajal, s. o. u. 1570 Tallinn – 1608 Tallinn.

Georg Mülleri aeg on võetud vaatlusaluseks perioodiks kahel eesmärgil. Esiteks ei ole sellest ajast eestikeelset luterlikku ega katoliiklikku trükisõna säilinud, samas võib nentida, et kindlaid teateid erinevate, tollal trükitud eestikeelsete raamatute kohta on vähemalt neli-viis:

- v. Gellerni katekismus (u. 1571),
- katoliiklik katekismus (1585, Vilnius),
- katoliiklik lauluraamat (1585, Vilnius),
- luterlik lauluraamat nii eesti- kui saksakeelsete lauludega (Henri Fabr.),
- laudne aabitsaraamat.

Nende teadete valgusel on oletatud ka mitmeid teisi eestikeelseid trükiseid 16. sajandi lõpust, 17. sajandi algusest. Oletused on puudutanud saksa päritolu literaate ja vaimulikke, sealhulgas ka Georg Mülleri. Seoses Georg Mülleri omakäelise elulookirjelduse avastamisega on siinkohal võimalik tema kui eestikeelsete trükiste ühe oletatava autori kohta tuua teaduskäibesse uut informatsiooni.

Teiseks eesmärgiks on käsitleda võõrkeelse trükise siinseid loojaid ja levitajaid, keda võib arvata veel avastamata eestikeelsete trükiste potentsiaalsete tegijate hulka. Nende arv on küllaltki märkimisväärne ja nende sidekanalid saksa- ja ladinakeelsete trükiste üllitamiseks olid arvatavasti samad mis eestikeelsete raamatute üllitamiseks. Baltimaadel tegutsenud saksakeelsete raamatute autorid on käsitluses jaotatud kolmeks: kroonikaraamatute kirjutajad, kalendritegijad ja vaimuliku kirjanduse autorid-teoloogid. Siinsete literaatide vahelülks olid kohapealsed ja Saksamaalt sisserännanud raamatukaupmehed ja vahendajad, kes omakorda olid seotud Saksamaa erinevate trükikeskustega ning toimisid tihti juba

kohapealse trükise rahastajate-kirjastajatena. Nendegi arv on vaatlusalusel perioodil küllaltki märkimisväärne ja lubab teha oletusi nende võimalikust osast eestikeelse trükise üllitamisel.

Typographia Academiae Dorpatensis: mis ilmus Tartus ja Pärnus 1632–1710?

Ene-Lille Jaanson

Tartu ülikooli trükikoda, mille tegevuse algus tähistab trükikunsti jõudmist Eesti aladele, on pakkunud siin ilmunud raamatute poolest jätkuvat huvi juba alates 18. sajandist. Ülikooli raamatukogus tallel hoitud originaaltrükised (58 nim. /62 eks.), koopiategu (1200 nim.) ning andmed ilmunud, kuid praeguseks leidmata või hävinud väljaannetest (128) loovad adekvaatse pildi akadeemilise trükikoja töö käigust koos selle tõusude ja mõõnadega, avavad trükite laadi ja sisu, näitavad keelte (ka eesti keele) kasutust, võimaldavad tutvuda ajastule omase rikkaliku juhuluulega, annavad pildi trükite välisilmest ja kasutusel olnud kaunistusvahenditest ning lõpuks — on oluliseks allikaks isikuloo, genealoogia ja autorkonna sidemete uurimisel.

Kogutud materjali sisulisel analüüsil on jõutud veendumusele, et trükikoda alustas tööd 1632. a. teisel poolel Academia Gustaviana (AG) koosseisus, s. t. mitte 1631. a. lõpus nagu siiani on väidetud, ja lõpetas ülikooli teisel — Academia Gustavo-Carolina (AGC) tegevusperioodil Pärnus 1710. a. jaanuaris (mitte 1709. a. lõpus) trükikoja sisseseade kolimisega üle mere Stockholmi Vene väe pealetungi eest Põhjasõjas.

Erinevalt Tallinna gümnaasiumi trükikojust (asut. 1633, tegevuse algus 1634), mis oli sisuliselt pärimisõigusega eraomand ning mille edukus sõltus otseselt trükikali ettevõtlikkusest, kuulus Tartu trükikoda, nagu Euroopas tavaks, ülikoolile (s. t. riigile) ja trükikal täitis peamiselt ülikooli(liikmete) tellimusteid. AG trükikoda juhatasid: 1632–1635 Jacob Becker (Pistorius), postimeister Riiast, 1636–1644 ülikooli valitavad trükispektorid, 1644–1656 trükikal Johann Vogel. AGC trükikaliks oli 1690–1710 Johannes Brendeken.

AG 25 tegevusaasta kestel nägi trükivalgust vähemalt 900 erinevat väljaannet, s. o. 2/3 kogu praeguseks teadaolevast trükiteodangust (1386 nim.). Aastas ilmus keskmiselt 36 trükist. AGC tegevus kujunes publikatsioonide arvu poolest vähem edukaks: 20 aastaga trükite vähemalt 486 väljaannet, s. o. 1/3 koguproduktioonist, keskmiselt 24 üllitist aastas.

Koguteodangust (1386) moodustasid akadeemilised väljaanded 827 nim. e. 60%, sellest 595 nim. oli dissertatsioonid ja 232 nim. oratsioonid. Kaalukas osa kuulus iseseisvate trükistena ilmunud juhuluulele (õnnitlused akadeemilise kraadi kaitsmisel, rektori ametisse astumisel jms., pulma- ja leinaluuletused) — kokku 305 nim. e. 22% kõigest praeguseks leitud

publikatsioonidest. Monograafiaid, brošüüre, õpikuid, sõnaraamatuid ilmus vähe — kõigest 2,5% kogumahust.

Trükiste keeleks oli valdavalt ladina keel kui 17. sajandi haritud inimeste suhtlemisvahend. Ilmus ka kreekakeelseid disputatsioonid, heebrea-, saksa- ja rootsikeelseid tekste, samuti juhuvärsse mitmes teiseski keeles. Eesti rahva ajaloo seisukohalt on eriti olulised koos

muukeelse juhuluulega ilmunud 6 eestikeelset luuletust (AG — 3; AGC — 3), Urvaste kirikuõpetaja Johann Gutsclaffi Kurtzer Bericht vnd Vnterricht Von der Falsch-heilig genandten Bäche in Liffland Wöhhandta (1644) ja Observationes grammaticae circa linguam Esthonicam (1648). Vana-Liivimaa asukatest pakuvad väärtuslikku teavet AG ajalooprofessori Friedrich Meniuse Syntagma de origine Livonorum (1635) ja AGC professori Olaus Hermelini juhendamisel kaitstud Gustavus Adolphus Humble dissertatsioon De origine Livonorum (1693), aga ka Kuramaa superintendendi Paul Einhorni Historia Lettica (1649). Eestlastele mõeldud eestikeelseid raamatuid ei trükitud.

Trükiste kujundusvahendid (puulõiketehnikas valmistatud vinjetid, ornamendid, initsiaalid, üksiktüübid ehisliistakute ja -raamide ladumiseks jt.) viitavad saksa-rootsi päritolule, kuid leidub ka tõenäoliselt kohapeal valmistatud kaunistuselemente (näit. barokselt suurejoonelised Johannes Brendekeni poja Johann Peter Brendekeni initsiaalid juhutrükistel tükikoja tegevuse lõpu poole).

Tartu-Pärnu trükikoja produktsioon erineb Tallinna gümnaasiumi- ja Riia linnatrükikoja üllitistest oma välise kujunduse, eriti aga sisu poolest, olles selles osas lähedane teistele tolleaegse Euroopa akadeemilistele trükistele.

Trükiprivileegidest Baltimail 17. – 18. sajandil

Tiiu Reimo

Privileegid kehtestati juba trükikunsti esimestel kümnenditel. Oma sisult olid need kahesugused: ühed olid seotud trükikoja asutamisega, asukoha ja tegevusega, teised keelustasid kirjastaja (raamatukaupleja, trükikal, väljaandev asutus, eraisik) poolt väljaantud raamatute järeltrükkid ning järeltrükkide müümise. Trükikoja ja trükikaliga seotud privileegid tulenesid riigi- ja linnaseadustest või valitseja tahtest, kuivõrd trükikodade arv oli reglementeeritud. Järeltrükkide keelustamisega seotud privileege hakati välja andma raamatute kirjastamise, trükkimise ning levitamise seotud kulude tagasiteenimise kindlustamiseks. Esimene selline privileeg anti Veneetsias 1469. aastal Johannes von Speyerile. 1511. aastast alates hakkas Saksa-Rooma keiser annetama kirjastajatele nn. "kaitsekirju". 16. sajandil kujunesid trükiprivileegid reeglipäraseks autorikaitseõiguseks, kuigi tegelikkuses järeltrükke peatada ei suudetud.

Valgustusajastu laiahaardeline trükitegevus ning kirjanduse õitseage 18. sajandil oli ühtlasi järeltrükkide hiilgeajastuks. Privileegid, millest keegi tegelikult kinni ei pidanud, põhjustasid laiaulatusliku poleemika, milles osalesid nii juristid, filosoofid, kirjastajad-trükikalid kui ka anonüümsed autorid. Aastatel 1733–1800 ilmus Euroopas üksikteostena ning artiklitena 111 järeltrükke käsitlevat kirjutist. Poleemikasse sekkusid Johann Stephan Pütter, Johann

Thomas von Trattner, Johann Georg Heinrich Feder, Immanuel Kant, Christian Gottlob Täubel.

Baltimaade esimesed privileeeritud trükkalid olid Riia linnatrükkal Nicolaus Mollyn (1588) ning Tallinna esitrükkal Christoph Reusner (1633). Linnatrükkali privileeg kindlustas trükkalile aastapalga ning rae rahalise abi trükikoja ülalpidamisel. Superintendent Johann Fischer sai privileegi trükikoja asutamiseks Riiga 9. augustil 1675 Karl XI-lt ning seda nimetati kuninglikuks trükikojaks. Privileegi trükikoja kirjastusartiklite kindlustamiseks järeltrükkide vastu sai Nicolaus Mollyn Poola kuningalt Sigismund III-lt 16. mail 1590. aastal, trükikoja hilisem omanik Heinrich Bessemesser 3. septembril 1664. aastal ning Tallinna linnatrükkal Adolph Simon 11. juulil 1672. aastal Rootsi kuningakojalt. Privileegid olid samasisulised, kuulutades trükkalite poolt mistahes keeles välja antud raamatute järeltrüki, järeltrükkide sisseveo ning müügi seadusevastaseks, ähvardades niisuguste trükiste konfiskeerimise ning trahviga. Erinevalt Saksamaal kehtivatest tavapäraest privileegidest polnud siinsed piiratud mitte aastatega, vaid sõltusid sellest, kas suguvõsa pidas trükkaliametit edasi. Riia linnatrükikoja järgmised omanikud hoolitsesid pidevalt privileegi taaskinnitamise eest: 1685. aastal kinnitati privileeg trükkal Matthias Nöllerile, 1731. aastal Samuel Lorenz Frölichi ning 1763. aastal Gottlob Christian Frölichi nimele. Tallinna linnatrükkali ametis olid terve sajandi vältel Adolf Simoni suguvõsa järeltulijad. Alles 1770. aastal kinnitas Katariina II rootsiaegse privileegi Axel Heinrich Lindfors juuniori nimele.

Krahv Bobrinski raamatukogu Põltsamaal

Larissa Petina

A. Bobrinski omanikumärkidega raamatuid võib leida Eesti Rahvusraamatukogus, Tartu Ülikooli Raamatukogus ja ka Eesti Akadeemilises Raamatukogus. Eesti Rahvusraamatukogu haruldaste raamatute osakonnas on käesolevaks ajaks välja selgitatud üle saja 17. –19. sajandi trükise saksa, ladina, vene, prantsuse ja hollandi keeles, mis on varustatud kolme erineva, kuid samale isikule viitava templiga: 1) täheline tempel tekstiga Ex. Lib. Alex. Bobr. , 2) ümmargune tempel kirjaga ja lõpuks 3) tähemärkide kuju järgiva raamistusega tempel tekstiga: Ex. libri D: Al: Bobrinskoy. On alust arvata, et meil on tegemist Põltsamaa lossi raamatukogust pärit teostega, mis kunagi kuulusid krahv Aleksei Grigorjevitš Bobrinskile (1762–1813), kes on Vene ajaloos tuntud kui Katariina II ja Grigori Orlovi abieluväline poeg.

Eestisse saabus A. Bobrinski oma valitsejannast ema käsul 1788. aastal Prantsusmaalt. Esialgu elas ta Tallinnas, 1794. aastast aga tema jaoks ostetud Põltsamaa (Oberpahleni) lossis. Sinna jäi ta kuni Katariina surmani aastal 1796. Läänemere provints määrati A. Bobrinskile elukohaks karistuseks tema kõlvatu elu eest Pariisis, kus ta kaarte mängides ja kaunitaridega

lõbutseades lõi läbi tohutu varanduse. Biograafide üksmeelse arvamuse järgi oli A. Bobrinski aga ka teistsuguseid harrastusi, mis iseloomustavad teda kui mitmekülgsete huvidega inimest, kel olid laialdased teadmised eelkõige loodusteadustes: astronoomias, mineraloogias ja botaanikas. On teada, et juba Maaväe Aadlikorpuses õppides kulutas ta raha raamatute ostmisele ja oli kooli lõpetamise ajaks loonud endale raamatukogu, mida täiendas hiljem oma rännakute ajal Venemaal ja Euroopas (1782–1788), omandades raamatute kõrval ka geograafilisi kaarte ja vanu käsikirju. Neile raamatuile lisaks ostis A. Bobrinski enne ärasõitu Peterburist oma kasvataja I. I. Betski raamatukogu ja relvade kollektsiooni.

A. Bobrinski raamatukogu koosseisust ja suuruselt on ülevaadet anda raske, kuna meie käsutuses ei ole raamatukogu kataloogi. Kõik meile teadaolevad materjalid raamatukogu olemasolust ei ava tema sisu ja väljaselgitatud raamatute hulk on esialgu väike. Võib oletada, et osa krahvi raamatuid asus teises tema mõisas Tuula kubermangu Bogoroditski külas, aga samuti Peterburi majas Galernaja tänaval — need olid vaheldumisi tema elupaigad pärast 1796. aastat. Põltsamaa loss jäi pärast A. Bobrinski surma tütar Mariale, kes abiellus vürst N. Gagariniga. Lossi raamatukogu sulandus kokku ja segunes uute omanike — vürstide Gagarinite — raamatukoguga. Põltsamaa lossi raamatukogu lõpp oli revolutsioonijärgseil aastail kurb nagu paljudel teistelgi mõisaraamatukogudel. 1920. aastal veeti kümned kastid A. Bobrinski ja Gagarinite omanikumärkidega raamatuid Tartusse, kus neid müüa üritati. Müügikohaks oli puukuur, raamatud vedelesid seal peaaegu terve aasta, kuni keegi antikvaar nad odavalt ära ostis. Kaks kastit äit eriti hinnalisi 18. sajandi vene raamatuid ostis Julius Genss endale.

Võib öelda, et Põltsamaa lossi raamatukogu tundmaõppimine alles algab. Andmed, mis saadakse tema rekonstruktsiooni käigus, avardavad meie teadmisi nii 18. –19. sajandi Eesti mõisaraamatukogudest, kui ka kolme Eesti suurima raamatukogu vanaraamatukollektsioonide päritolust.

Eesti 18. sajandi köide

Rene Haljasmäe

Raamatuköitjate tsunftist

Tallinnas asutati raamatuköitjate tsunft 1766. a. Varem asutatud (1639) Riia köitjate tsunftilt saadi põhikirja, mis omakorda pärines Stockholmist. 1766.

mille Tallinna ametivennad 31. mail välja ostsid. Tallinna köitjate tsunft sai põhikirja 1766. aasta 25. augustil, pärast Riia skraa ümbertöötamist. Nimetatud skraa oli Tallinnas kasutusel veel 19. sajandil. Tartus on säilinud tsunftipitser 1818. aastast.

Raamatuköitjaid peeti ettevõtlikeks ja usaldusväärseteks meesteks. Seda kinnitab köitjate tsunfti vanema Johann Boldti valimine Kanuti Gildi oldermanni kohale. Teiste tähtsamate ühiskonnategelastena võib ära märkida järgmisi: David Albrecht, Johann Gerhard Dienes, Heinrich Gabriel Berggrön.

Meistrite vähesus oli põhjuseks, miks köitemeistrite tsunfti varem ei loodud. Katkud ja sõda olid 18. saj. alguseks vähendanud nii tellijate kui ka köitjate ridu. Sajandi kesksaia tõi täiendust viimaste hulka — linnakodanikeks sai mitu meistrit Rostockist, Riesenburgist, Greifswaldist, Danzigist, Tangermündest, Hallest, Lübeckist, Hamburgist, Mannheimist. Tsunft aitas oma liikmetel leida teenistust ja võõramaalastel kohaneda eluga uues kodulinnas. Suuremate töökodade meistrid tegelesid ka sellide vahetusega ja aitasid kaasa õpipoiste oskuste arengule.

1767. aastal alustatud sellide registreerimise raamatutest võib leida meistriõpilasi, kes tulid Tallinna õppima peale Eesti linnade ka St. Peterburgist, Lübeckist ja Helsingist.

Köitest

Luksuslikel raamatutel võib ajastule iseloomulikeks tunnusteks pidada väikest püstist formaati ja pärgamentnahka, mis on ornamenteeritud üksiktemplitega käsikuldamistehnikas ja värvitud lakkvärvidega. Köiteid saab lukustada rihmsulgurite abil, mille otsas asuvad lukkumid on valmistatud valutehnikas. Sisublokk, mille servade dekoreerimiseks on meister kasutanud puntsimist ja käsikuldamist, on kaltsupaberist. Servamotiiv meenutab lilleõit. Leidub punaseid, roheline, siniseid, musti ning harja ja sõelaga pritsitud plokiservi. Eeslehepaberina on kasutatud kas brokaat-, marmoreeritud või hoopis ornamendita puhast paberit. Otsaõmblus ehk kaptaal on põimitud kahe erineva niidiga ümber nõõri või nahariba. Kasutatud on ka siidpaela, mis liimiti plokiseljale enne köite kaanestamist. Kaane katematerjalina kasutati peamiselt taimpark vasikanahka, mis võis olla marmoreeritud või värvitud. Materjalide valiku määras köite tellija varaline olukord. Nii võisid linnakodanikest kaupmehed lubada endale rikkaliku dekooriga ja heleda pärgamendiga köidetud saksakeelset lauluraamatut. Eestikeelse sisuga köide kaeti tavaliselt mustaks värvitud vasika- või lambanahaga, plokiservad olid mustad. Kaaned olid kaunistamata või kasutati minimaalsete vahenditega loodud kujundust — rullrattaga raamistatud keskväli, nurkades ja raamatuseljal köitmete vahel olevate pimestrukis üksiktemplitega.

Igal töökojal oli lai templite ja rullide valik. Need telliti vasegraveerijatelt kodu- või välismaalt. Templijäljendite järgi on võimalik teha kindlaks meister, kelle köitekojas kas tema enda või siis sellide poolt raamatukaas ornamenteeriti.